III. Mezinárodní houslařský festival Věnceslava Metelky

Rafael Brom

Opět, a už potřetí v Hotelu U Beránka v Náchodě, proběhla od 24. do 26. 4. nevšední domácí soutěž, která zdobí kalendář světových houslařů, Mezinárodní houslařský festival Věnceslava Metelky, jehož první ročník se konal v roce 1997. Letošní 3. ročník unikátního klání (druhý se konal v roce 2004), v němž dominovala nevšední houslařská disciplina – řezání houslové hlavice, tedy „šneka", zdobil koncert houslisty Jaroslava Svěceného a cembalistky Jitky Navrátilové s názvem Slavné housle tří staletí. Hudební část čtyřdenního houslařského festivalu doplňovaly dále koncerty náchodského Komorního orchestru Slávy Vorlové s dirigentem Jindřichem Roubíčkem, anglického harfisty Seana Barryho a souboru Mijaktić orchestar. Co den houslařského zápolení, to relaxační hudební vložka.

Výtvarnou odnoží festivalu byla stálá výstava „houslařských obrazů" Petra Čuhaniče, který je také autorem výtvarné stránky diplomů houslařské soutěže (autorem barevných dřevořezů na diplomech je Jiří Kodym), přičemž Mistr Čuhanič věnoval do soutěže dva své obrazy jako ceny. Švýcarský houslař, působící také v Římě – Claude Lebet – dále poskytl na výstavu nástrojů čtyři vzácné kousky ze své sbírky (mezi nimi nástroj Andrey Amatiho z roku 1567 „ex Charles IX"), z nichž na dva hrál sólista Komorního orchestru Slávy Vorlové, Josef Vlach. Jednalo se o Techlerův nástroj z roku 1705 a Guadagniniho housle z roku 1768. Houslaři i návštěvníci festivalu měli tedy skvělou příležitost k rozšíření obzorů.

Mediální zájem projevily televizní společnosti z Hradce Králové a z Japonska, na exkurzi přijeli zástupci Odborné houslařské školy z Chebu, která ovšem měla i své účastníky v soutěži, jak poznamenal učitel školy mistr houslař Zdeněk Zadina, člen Kruhu umělců houslařů.

Úvodní den festivalu byl jakousi imatrikulací, soutěžící ze čtyř zemí – kromě domácích přijeli z Polska, Itálie a Japonska – se registrovali a předávali své nástroje do soutěže. Čtvrtek 25. 4. byl zejména pro hojné návštěvníky nejatraktivnější. Tento den probíhala soutěž v řezání houslové hlavice: třicet houslařů, kteří seděli ve třech řadách stolů v Přednáškovém sále Městského divadla dr. J. Čížka, pracovalo od časného rána až do večera. Všichni také předešlého dne odevzdali jeden nebo dva nástroje porotě a v tento den měli doplnit počet bodů za dokonalou řemeslnou řezbářskou práci. Volná výměna názorů a pohled „do kuchyně" jednoho každého houslaře a dvou houslařských děvčat je specifikou náchodské soutěže a činí z ní unikátní záležitost v celosvětovém kontextu. Odpoledne se šest porotců vmísilo do sálu k volné konverzaci se soutěžícími i návštěvníky. Nejprve jsem se ptal mistra houslaře, Jana Špidlena:

Vy jste ještě nedávno také soutěžil, jaká je pozice člověka, který přejde z účinkování na místo toho, který má soudit?

To je samozřejmě mnohem větší zodpovědnost. Když soutěžíte, tak zodpovídáte jenom za sebe a za svoji práci sám sobě, ale když hodnotíte cizí práci a nikoho nechcete poškodit, nikomu nechcete pomoci, je to daleko větší zodpovědnost. A zvlášť při této soutěži, kde je na hodnocení poroty dobře vidět. Tato soutěž není anonymní, všechno je vlastně bezprostředně po hodnocení k vidění, všechny hodnoty a body si můžou soutěžící přečíst a hned mi můžou přijít vyčítat, pokud se někdo cítí být ublížený.

Vystavené soutěžní exponáty

Jaká máte kritéria?

Kritéria jsou čtyři základní – jednak řemeslné provedení, čistota práce, potom umělecké ztvárnění nebo estetická hodnota nástroje (taková ta sympatie, prostě jak to na vás působí), potom kvalita a čistota laku a poslední je tak zvaný „setup", respektive seřízení nástroje a zhotovení hmatníku, prážků, kobylky, kolíčků a krku.

Jaká je úroveň hodnocených nástrojů?

Úroveň je určitě vysoká, většina těch nástrojů je velice dobrá a kvalitní, nicméně žádný jednoznačný favorit, alespoň pro mě, tu není, mám tři nebo čtyři houslaře, které tipuji nejvýše, ale i u nich vždy najdu něco, co neodpovídá úplně mému gustu. No a pak je tady taková veliká skupina velmi dobrých nástrojů (vesměs se jedná o italské nástroje), které tak trochu splývají – navzájem jsou si velmi podobné a je těžké je mezi sebou rozlišit.

Tolik tedy výňatek z rozhovoru se členem poroty Janem Špidlenem, který byl jedním ze šestice mužů v „taláru". Jeho kolegy byli dále Simeone Morassi (Itálie), Hieronymus Köstler (Německo), Tomáš Pilař, Jaroslav Svěcený a Tadeusz Slodyczka (Polsko). Také německý kolega byl, jednou větou, velmi potěšen vysokou úrovní hodnocených nástrojů, jakož i Jaroslav Svěcený. A mistra houslaře Tomáše Pilaře jsem také zastihl mezi stoly pracujících houslařů:

Porota budí vždycky dojem jakéhosi uzavřeného prostředí vážených mužů, ale vy vypadáte úplně, jako byste odešel právě zrovna od ponku, u kterého sedí ti, které máte hodnotit; – jaký je vývoj a trend v houslařině, jak se posunuje celkový vzhled, úprava, lak – od minulých desetiletí?

Já bych neřekl, že je tady nějaký posun, ten stav je v posledních dvaceti letech poměrně zakonzervovaný, ale obrovsky vzrostlo množství kvalitních nástrojů. Já, když si vzpomínám na ty soutěže kdysi, tak tam si člověk sice vždycky pár pěkných nástrojů vybral, ale jinak to bylo takové všelijaké. Dneska je těch opravdu pěkně udělaných spousta, až se v tom člověk ztrácí. Ale přesto mi trošku v tom množství chybí nějaká výrazná osobitost – všechno je jakoby naklonované, obzvláště, upřímně řečeno, nástroje z Cremony. Jsou většinou bezvadně vypracované, „vypiplané", technicky dotažené, ale jsou jeden jako druhý. Žádná osobitost. Jedná se však o tvůrčí práci, při níž by se měl každý autor nějakým způsobem prezentovat sám za sebe. Houslař nemůže jenom kopírovat nějaké vzory nebo to, co ho ve škole naučí. Každý se musí snažit o nějakou vlastní výpověď. I v tomhle oboru, kde je to pole poměrně úzké. To není jako když pracuje malíř, který si zvolí motiv a kompozici a barvy. My houslaři tak široké pole k vyjádření nemáme, ale přesto každý tu určitou mož-

nost má a jen málokdy se někdo dokáže opravdu odlišit. Ale tím pozitivním směrem, ne, že udělá někde nějakou křivuli, ale tak, aby to bylo klasické a přitom výrazné.

V pátek 25. 4. proběhla tónová zkouška sólové hry – vše s otevřenou a průběžnou informovaností a využitou možností diskuse soutěžících s porotci. Den uzavřel večerní bowling pro všechny zúčastněné. Sobotní dopoledne proběhla tónová zkouška doprovázených houslí, závěrečný banket s vyhlášením vítězů v přednáškovém sále a balkánský večer ve vinárně hotelu U Beránka, kde účinkoval Mijaktić orchestar. Tohoto dne jsem s pomocí starostlivého a všudypřítomného pořadatele, houslaře Dalibora Bzirského, položil pár otázek porotci Simeonu Morassimu z Itálie.

Pane Morassi, vy jste seděl při prvním ročníku houslařské soutěže Věnceslava Metelky u ponku, teď sedíte u porotního stolu. Jak cítíte posun ve svých pozicích?
Jsou to dva velice rozdílné světy. Jako konkurent, jako houslař, který sedí celý den za stolem a musí celý den řezat hlavu, je to jednak fyzické, ale především psychické vypětí od rána do večera. Zároveň je to obrovský zážitek, můžu vnímat tu naprosto krásnou přátelskou atmosféru – jsem mezi kolegy, můžu si dovolit, dejme tomu, i nějaký ten žert – nevnímáme se jako protivníci. Je to krásná práce, i když během celého dne unavující, zakončená dychtivým očekáváním výsledků každé disciplíny. Nejprve za práci na donesených houslích, poté v prvním a druhém tónovém kole a nakonec i v řezbě šneku, takže každý den prožíváme určité napětí a velikou emoci. A to všechno v kamarádské, přátelské atmosféře. Odjížděl jsem naprosto plný dojmů. Druhá stránka, která se mě dotýkala při tomto ročníku, byla být soudcem nejen houslařů, které neznám, ale také kolegů, s kterými pracuji – které potkávám, či je znám z jiných soutěží. Ta je o zodpovědnosti, klidu a soustředění.

III. Mezinárodní houslařský festival měli na starosti tři zodpovědní muži – Dalibor Bzirský, dr. Stanislav Bohadlo a zejména mistr houslař Jaromír Joo, kterého jsem se zeptal:

Co obchází mysl ředitele před závěrem festivalu, ředitele, který je v podstatě od rána do noci na nohou, a všechno mu probíhá hlavou a také rukama?
Už mně hlavou neprobíhá vůbec nic, protože jsem unavený. Ale je to tu velice fajn.

Jak vznikla ona myšlenka soutěže s řezáním hlavice?
Já už pár mezinárodních houslařských soutěží objel, a tak vím, že jsou všude anonymní. Taková bývala i česká soutěž v Praze, no a já jsem si tenkrát řekl, že udělám soutěž podle svých představ, bude neanonymní a bude se na místě vyřezávat šnek.

Při práci...

Foto Karel Vávra

Proč by měl být šnek v soutěži, kde jde o housle?
A proč by neměl být šnek? Šnek je podpis, samozřejmě, šnek je vizitka autora a málokdo ho umí pěkně vyřezat, natož aby seděl někde na nějaké soutěži, lidé mu dýchali na záda a on od rána do večera vyřezával. Já jsem si říkal; všude je všelijakých soutěží a nikde to není o řemesle jako takovém. A kromě toho na anonymní soutěž může kdokoli poslat na své jméno housle, které mohl postavit někdo jiný a tam budou třeba ty housle úspěšné a vyhrajou. Tak jsem si říkal – žádný anonym a ještě ať se každý na místě podepíše. A podepíše se tím, že vyřeže šneka.

Oproti dosavadním tradicím to bylo dost nejisté, riskantní a provokativní – kde jste sehnal podporu?
Podporu jsem našel tady v Náchodě od sponzorů. Lidé mě tady znají a vědí, že jsem město odjakživa na mezinárodních soutěžích reprezentoval. Tak jsem šel a „žebral jsem, žebral, až jsem vyžebral". První ročník se povedl, druhý také a třetí také, jenom mám strach, aby se sem houslaři, kteří budou vyřezávat šneka, vůbec vešli. Mezi sponzory jsou buď podnikatelé, firmy nebo kamarádi, s nimiž hraji golf. Nejpodstatnějším předpokladem pro jejich získání je ale samozřejmě to, aby měli rádi muziku a housle.

Jak se lákají do soutěže Japonci nebo Poláci či Italové?
Úplně normálně, jsou v mezinárodním katalogu a na obeslání buďto přijedou, nebo nepřijedou. V prvním ročníku jsme měli trochu strach, ale nakonec jsme se nestačili divit. Výhoda téhle soutěže je jedna: na všechna mezinárodní klání většinou posílají housle lidé, kteří toho ani moc neumějí. U nás ne, sem by jen tak někdo nepřijel, kdo neumí dělat, protože tady jde s kůží na trh tím, že si tady musí sednout a musí ten šnek vyřezat – a na to hned tak někdo nemá. V propozicích soutěže také je, že se jí může zúčastnit jedině profesionální houslař, maximálně učeň, který se u někoho učí.

Finální úvahu reportáže a závěrečný rozhovor jsem natočil ve chvilce volna se sekretářem a moderátorem festivalu dr. Stanislavem Bohadlem, třebaže to bylo ještě v předvečer vyhlášení výsledků.

Pane doktore, řekněte mi něco k organizaci soutěže.
Tak soutěž pořádá Společnost Věnceslava Metelky, ale to je vlastně neformální sdružení, řekl bych, tří lidí: zakladatele soutěže a jejího ředitele, mistra houslaře Jaromíra Joo, který je duší celého projektu, Dalibora Bzirského, jehož mezinárodní zkušenosti jsou k nezaplacení, a mě, který tady figuruji jako sekretář. Dá se říci, že tu soutěž připravujeme vždycky rok, možná rok a půl dopředu, a že se vlastně v té trojici odehrává největší množství přípravných prací i konec konců té vlastní realizace, přičemž partnerem je Kruh houslařů. Také dva členové poroty, Tomáš Pilař a Jan Špidlen, jsou vlastně aktivními činiteli a poradci a korigují některé ty technologické věci.

Na festivalu jsem denně potkával i mistra houslaře Karla Vávru, buďto u kolekce soutěžních nástrojů nebo mezi pracujícími houslaři, jemuž jsem položil otázku, jak došlo k nalezení Věnceslava Metelky, jehož jméno je součástí názvu soutěže – skrze historii, hudbu nebo genius loci?
S myšlenkou stopovat Věnceslava Metelku až do náchodského archivu přišel Jaromír Joo. Sledovali jsme zejména tu stopu z jeho Pamětí, kde se zmínil, že se Metelka učil v roce 1829 u nástrojaře v Náchodě. My jsme dohledali, že to byl klavírník a nástrojař Hendrych. Když jsme soutěž před 11 lety připravovali poprvé, tak jsme také na objektu, který tam stával, nechali umístit Metelkovu pamětní desku.

Závěrečný slavnostní večer unikátního III. Mezinárodního houslařského festivalu Věnceslava Metelky přinesl netušeně cen. Nejvyšší metu získal český mistr houslař **František Kůs**, o něco málo bodů méně získali **Sandro Asinari** a **Marco Osio**, dále **Toshikazu Amano, Hiroshi Kikuta, Krzysztof Krupa, Robert Loska, Fabrizio Portanti, Michal Rožak, Ivan Švýcarský, Alessandro Menta** – a to jsme v polovině soutěžního pole. Své ceny rozdali také ředitel soutěže za nejlepší řezbu hlavy a starosta města Náchoda nejlepšímu českému účastníkovi. Své zástupce podělily i společnosti polských, německých, italských a japonských houslařů. Na závěr předal mistr houslař Karel Vávra za Kruh umělců houslařů nabídku čestného členství řediteli festivalu Jaromíru Joo a Daliboru Bzirskému, doktor Bohadlo je čestným členem společnosti českých houslařů od roku 2004 – od druhého ročníku náchodského houslařského festivalu. Ten čtvrtý ročník vyjde na rok 2012. Důležité údaje o výsledcích a sponzorech Mezinárodní houslařské soutěže Věnceslava Metelky jsou uvedeny na webové adrese akce – tedy www.metelkacompetition.cz – a také na www.housle.cz.

Vítězi soutěže, Františku Kůsovi, položil několik otázek prof. Jiří Hlaváč:

Jaké pocity má houslař po vítězství v Mezinárodní soutěži Věnceslava Metelky a po konfrontaci s 31 houslaři z celé Evropy?

Po vyhlášení celkových výsledků soutěže mám pocity, jako bych absolvoval pomyslnou jízdu na ruském kole. Víte, já jsem jel do Náchoda naprosto bez myšlenky na nějaké umístění. Nástroj jsem dokončil v noci před odjezdem a nedělal jsem si žádné naděje. Sice jsem měl jistotu, že je to zvukově vyrovnaný nástroj bez slabin, ale byl příliš čerstvý na jemné dolaďování tónu. A tak jsem chtěl svojí účastí spíše podpořit naše obětavé pořadatele. Dokonce jsem se těšil, jak budeme s kolegy řezat hlavičku. A právě to odpoledne při řezbě hlavičky za mnou začali přicházet kolegové s gratulacemi, že po prvním kole, kde se hodnotila práce a umělecký dojem, jsem na prvním místě. Je to velký pocit štěstí, ale zároveň víte, že byste neměli ulpívat na první výhře, protože z vrcholu se snadno padá. A to se tak stalo. Po druhém kole jsem byl čtvrtý a po sólové tónové zkoušce jsem propadl až na sedmé místo. To už jsem byl hodně skleslý a ani jsem neprotestoval, když mi moje moudrá žena vynadala, že si musím své konstrukční zlepšováky zkoušet právě na soutěžních houslích. V tu chvíli jsem pocitem projížděl dolní úvratí ruského kola a výsledek jsem přenechal osudu. Při tónové zkoušce s klavírem nastal dramatický zvrat. Housle, které se první den jevily jako favorité, za zvuku klavíru propadly a můj nástroj zazněl nejlépe. Byl ohodnocen tak, že vyhrál nejen toto kolo, ale rázem v celkovém hodnocení předstihl šest favoritů s desetibodovým náskokem. To bylo velice překvapivé vítězství. Ještě jednou jsem byl mile překvapen, když mi italský svaz houslařů udělil cenu za nejlepší houslový lak. V ten moment mé ruské kolo opět dosáhlo vrcholu. Radostí jsem si musel poskočit. Moc mě těšila i radost pořadatelů a českých kolegů, že konečně po třetím ročníku zabodoval domácí houslař. S přáteli jsme to oslavili muzikou. Provětrali jsme kytaru, housle, trubku i saxofon.

Jak dlouhá je příprava na takovouto soutěž a co se do ní vše započítává?

Příprava na soutěž vlastně trvá celý předešlý tvůrčí život. Když se mi dostanou do ruky mé dřívější nástroje, občas vrtím hlavou, jak jsem to tenkrát koukal, že jsem to či ono neviděl. Je to vývoj a když se chystáte na soutěž, dáváte si moc záležet na tom, abyste neudělal chybu. Úroveň nástrojů na soutěžích je tak vysoká, že mívám pocit, že lépe už to prostě nejde. Práce na soutěžním nástroji mi zabere mnohem více času díky titěrné práci s detaily. V tomto případě to bylo půl roku, ale je dobré mít dost času na to, aby se nástroj i usadil a rozehrál. Třeba rok se k němu vracet a zlepšovat to, co se mi ve zvuku ještě nezdá. To je ideální případ. Přiznávám, že tohle se mi ještě nikdy nepovedlo. Vždycky jsem soutěžní nástroj dokončoval na poslední chvíli a vím, že mí kolegové jsou na tom podobně.

Vaše práce je srovnávána s houslaři minulých staletí. Používáte jinou technologii i řadu pracovních nástrojů. Co zůstalo neměnné?

Myslím, že v našem pojetí ruční práce se toho moc nezměnilo. Ano, vynález elektřiny nám umožnil pracovat s elektricky vyhřívanou ohýbačkou, stojanovou vrtačkou a pásovou pilou. To je ale tak jedno procento práce, se kterou nám pomůže stroj. Zbytek je na rukách. Stále dlabeme, řežeme a hoblujeme ručně, lepíme klihem. Pracovní nástroje dnes mají hezčí vzhled, snáze se seřizují hoblíčky, ale jakmile někdo objeví staré kované želízko do hoblíku, tak jásá, protože ví, že mu vydrží déle ostré. Revoluci přineslo používání tónového generátoru při ladění desek, ale dobré ucho odvede stejnou práci. Myslím, že neměnné nám zůstaly naše dva nejvýraznější vzory, Stradivari a Guarneri.

Kdy dosáhne houslař vrcholu své práce a jak dlouho je možné se na špičce udržet?

Když ruce poslouchají a mají jistotu, když oko vidí detail i celek, když ucho slyší, jak se zvuk liší od ideální představy a když zkušenosti jistě vedou tvůrce k přiblížení nebo dosažení zvukové představy. Když se jeho nástroj dá přirovnat k obrazu, na který se zahledíte s uspokojením a ono vás to po chvíli neomrzí. To je podle mého názoru vrchol. Nevím, jak dlouho se na něm člověk může udržet. Asi dokud mu slouží zdraví a síla, dokud mu není výsledek lhostejný a dokud má rád to, co dělá a nehraje si na mistra světa.

V čem se houslaři nemění a proč?

Asi v tom, že si myslí, že příště to udělají ještě líp. To je síla, která nás popohání. Okouzlení houslemi bývá na celý život. ▪

Cena pro vítěze, kterou podle originálu pražského houslaře Juliuse Hubičky ze 30. let minulého století odlila akademická sochařka Lenka Melkusová.